

Avgust Žabkar, železolivarna, ^{EŠD 500528} tovarna za stroje in ključavničarska dela

kraj Ljubljana

naslov Dunajska cesta

sinonim Strojne tovarne in livarne, Alpeko

leto načrta in dokončanja 1896–1899

izvajalec Filip Supančič

investitor Avgust Žabkar

prvotna in sed. namembnost tovarna strojne in ključavničarske stroke, livarna železa, danes opuščena

Leta 1888 je Avgust Žabkar v Ljubljani prijavil samostojno ključavničarsko obrt. Svoje podjetje je širil in leta 1896 začel graditi tovarno na vogalu Dunajske in Vilharjeve ceste. Na osnovi načrta, ki je bil narejen leta 1896 in je nepodpisan, je zaprosil za stavbno dovoljenje, vendar je zaradi pritožb sosedov in državne železnice, češ da je stavba v požarnem pasu državnih železnic, dobil dovoljenje šele leta 1898. V njem je bilo zapisano, da mora biti stavba od ulične linije nove ceste na južno železnico in od Dunajske umaknjena za širino predvrta in od njiju ločena z ograjo na kamnitem podstavku. Stavbno dovoljenje je tudi določalo, da mora biti tudi zadnja fasada stavbe proti sosedu oblikovana enako skrbno kot glavna, da mora biti streha dvokapna in da morajo biti glavni prostori obrnjeni na cesto, pomožni pa na dvorišče, torej enake določbe kot pri stanovanjskih stavbah. Stavba je bila dokončana 1899. leta, uporabno dovoljenje za stanovanjske prostore pa je podjetnik dobil šele leta 1900.

Po izgradnji kompleksa je Žabkar magistratu prijavil livarno železa in stavbno ključavničarstvo na tovarniški način, izdeloval je vse vrste železnih izdelkov pa tudi stroje in turbine. Po potresu je podjetje

▲ ... »Tovarna je sestavljena iz dveh delov; upravno-stanovanjskega ob Dunajski in proizvodnega za njim, med Vilharjevo in pokopališčem Navje.« ...

◀ ... »Notranjščina proizvodnih hal je, podobno kot pri tobačni tovarni, zasnovana kot notranja skeletna konstrukcija, ki jo podpirajo litoželezni stebri.« ...

sodelovalo pri obnovi mesta in izdelalo železne konstrukcije, balkonske ograje, vrata in druge železne izdelke za vrsto ljubljanskih hiš in cerkva. V njegovi delavnici so leta 1903 izdelali tudi železni Jekarski most čez Gradaščico. Leta 1913 je kot družabnika sprejel Ivana Kastelica in podjetje preimenoval v firmo Kastelic & Žabkar, po prvi svetovni vojni, leta 1919, pa je bilo podjetje skupaj s Tönniesovo in Samassovo tovarno priključeno delniški družbi Strojne tovarne in livarne.

Tovarna stoji na vogalu Dunajske in Vilharjeve ceste. Z južnim traktom je postavljena vzporedno z železniško progo, severni pa je bil

... »Proizvodni trakti merijo več kot 50 metrov v dolžino ... z obeh strani so osvetljeni z vrsto velikih oken, ki segajo skoraj od tal do stropa.« ...

postavljen vzporedno s parcelno mejo tedanjega ljubljanskega pokopališča, torej pravokotno na Dunajsko, zato ima stavba nepravilno, konično tlorisno zasnovo. Izgradnja tovarne ni vplivala na urbanistični razvoj tega dela mesta, pač pa se je podredila obstoječim parcelnim mejam in ulični mreži ter kvalitetno oblikovala obrobje Dunajske ceste. Po določitvi stavbnega dovoljenja je bila umaknjena od Dunajske ceste, sorazmerno velik predvrt v obliki majhnega trga pa je bil kvalitetno parkovno obdelan.¹

Kot večina drugih tovarniških objektov s konca 19. stoletja v Ljubljani tudi Žabkarjeva tovarna navzven ne izdaja svoje funkcije in je razen po velikosti oblikovana kot večina drugih meščanskih hiš. Stavljena je iz dveh delov, upravno stanovanjskega ob Dunajski in proizvodnega za njim, med Vilharjevo in pokopališčem Navje. Sprednji stanovanjski in upravni del, ki je danes nadzidan za eno nadstropje, je bil zasnovan kot samostojno, vendar s proizvodnimi trakti povezano poslopje, v obliki črke U, obrnjeno proti Dunajski cesti. V sredini je širok vhod v tovarniški atrij. Proizvodni trakti merijo več

¹ Zanimivo je, da je koncept oblikovanja obrobja Dunajske ceste z nizom trgov, več kot 60 let kasneje predlagal Ravnikar.

kot 50 metrov v dolžino in skupaj z upravno stanovanjskim traktom zapirajo notranje dvorišče. Oba dela, upravni in proizvodni, se pred povišanjem stanovanjskega dela navzven nista razlikovala med seboj, razen po številu oken. Notranjščina proizvodnih hal je, podobno kot pri tobačni tovarni, zasnovana kot notranja skeletna konstrukcija, ki jo podpirajo litoželezni stebri. Obodni zidovi, zidani klasično v opeki, imajo še vedno nosilno funkcijo. V rastru 4 metrov so med okni dodatno ojačani in na njih počiva lesena konstrukcija stropa, ki je v sredini podprta z nizom litoželeznih stebrov, preko katerih se teža pre-

... »Po potresu je podjetje sodelovalo pri obnovi mesta in izdelalo železne konstrukcije, balkonske ograje in druge železne izdelke za vrsto ljubljanskih hiš in cerkev. Leta 1903 so izdelali železni jekarski most čez Gradaščico.« ...

naša na obod. Głoboke proizvodne hale so z obeh strani osvetljene z vrsto velikih oken, ki segajo skoraj od tal do stropa. Na severni strani so bile v dveh dvoranah razvrščene barvarne in na južni pa dve skladišči in ključavničarske delavnice.

BREDA MIHELICH

Literatura in viri

- GOVEKAR, FRAN; ZARNIK, MILJUTIN. *Ljubljana po potresu (1895–1910)*, Ljubljana 1910.
Slovenski biografski leksikon, Ljubljana 1991.
- LANGUS, JOŽE. *Industrija, obrt in trgovina za Bežigradom, Naš Bežigrad*, Ljubljana 1940.
- VALENČIČ, VLADO. *Starejša ljubljanska industrija*, (katalog razstave ZAL), Ljubljana 1973.
- ZAL, Reg. I, fasc. 1145 in 1152.
- ŽARGI, MATIJA. *Kovina, Gradovi minevajo, fabrike nastajajo, katalog razstave*, Narodni muzej, Ljubljana 1991.